

**ПО СЛЕДИТЕ НА ЧЕТЕНЕТО...
СПИСАНИЕ „ЖЕНАТА ДНЕС“ В ЕДНО ДЕСЕТИЛЕНИЕ
(1960 – 1970)**

**Любка Липчева-Пранджева
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“**

Любка Липчева-Пранджева. По следам чтения... Журнал «Жената днес» в одном десятилетии (1960 – 1970)

Статья реконструирует двойную диалогичность, поддерживаемую редакторским коллективом наиболее читаемого болгарского женского журнала – с одной стороны, с механизмами власти, у которых он был в прямом идеологическом подчинении, и с другой, с читательницами, которых политически «воспитывал», но которых был вынужден также «слышать», следить за ними и в какой-то степени следовать за ними. Центральной для анализа является проблема активного чтения и его внутренняя мотивировка. Во времена социализма чтение любимого журнала давало шанс женщине, приложив минимум усилий, ощущать себя современной, эмансипированной, успешной женщиной, поддерживающей при этом синхронное множество социальных ролей: профессионалки, матери, супруги, «общественницы». Этот образ являлся желанной, высоко престижной идентификационной матрицей, а журнал, бесспорно, с успехом обеспечивал ему «реальность».

Ключевые слова: женские журналы, массовая культура в тоталитарном обществе, социальные роли женщины, чтение и идентичность

Lyubka Lipcheva-Prandzheva. Tracing Reading... The Magazine *Zhenata Dnes* [The Woman Today] in the Course of a Decade (1960 – 1970)

The essay reconstructs the double dialogue maintained by the editorial team of the most widely read women’s magazine in Bulgaria – on the one hand, by means of the power mechanisms it was directly ideologically subordinated to, and, on the other, by its readers that it aimed to “educate”, but whom it also attempted to influence to “listen to”, to keep track of, and to a certain degree to follow. The analysis centers on the issue of active reading and its internal motivation. The practice of reading their favourite magazine gives socialist women a chance to regard themselves, with minimum efforts, as modern, emancipated, successful women who simultaneously maintain a range of social roles: as professional women, mothers, wives, “public activists”. This image provides the desirable and highly prestigious identification matrix, while the magazine is undoubtedly successful in vesting it with “reality”.

Key words: women’s magazines, mass culture in totalitarian regimes, women’s social roles, reading and identity

През последните двайсет години списание „Жената днес“ все често привлича вниманието на изследователите, поставили си за цел постигането на пълноценен аналитичен модел на българския държавен социализъм¹. Огромната текстост, която накамарява изданието², съпровождало жените читателки в ежедневието им през целия период на тоталитарния социализъм, позволява широкообхватен диапазон на научните интереси – структури на ежедневието в тоталитарния свят; технологичния напредък като част от легитимиращия дискурс на социализма; социалните актьори и задаваните чрез образите им поведенчески императиви; образователната политика и масовата култура и др. Разбира се, в най-висока степен списанието осигурява възможността аналитично да се „огледа“ динамиката на предлаганите модели за социални роли на жените и най-вече разгръщането на модела за успешно реализираната, еманципирана „социалистическа жена“.

Общо място (и може би общосподелен изследователски „грях“) за различните варианти на анализи – независимо дали списание „Жената днес“ стои в централното им изследователско поле, или по-скоро е периферно привлечена текстост – е имплицитно заложената в тях представа за пасивната читателка на „женското“ четиво. Читателската реакция (интерпретативната среща с текста) остава встрани от интереса или по-скоро остава недовидяна. Разбира се, днес е трудно да реконструираме с помощта на надеждни социологически методи четенето от втората половина на XX век и това се отнася както за финия растер на многообразието на индивидуалните профили, така и за по-обобщените описи на групи, следвали сходни алгоритми на четене. Днешните свидетелски разкази (носталгични или напротив – демитологизиращи) за тогавашното активно четене са силно повлияни от моментното автопортретуване на личността и струва ми се, са показателни по-скоро за форматите на памет за близкото минало. Като че ли най-устойчив ориентир предлага все пак самата текстост на списанието. Съществен аргумент в това отношение е фактът, че структурирането ѝ е резултантна на поддържаната от редакторския екип двойна диалогичност: от една страна – с властовите механизми, на които е пряко подчинен, и от

¹ Вж.: Лулева 2003; Благоева 2003; Димова 2005; Динкова 2003; Стоичкова 2009; Шаркова 2011 и др.

² Първият брой на „Жената днес“ излиза през октомври 1945 г. Списанието устоява на всякакви превратности – то се справя с конкуренцията на по-късно появилите се женски списания като „Божур“ (1951 г.) и „Лада“ (1959 г.), ориентирани в много по-голяма степен към модата; оцелява по времето на сериозните политически преобразования на 90-те години и последвалите ги икономически кризи, за да остане като активно присъствие на българския медиен пазар и до ден днешен.

друга – с читателските нагласи, които политически „възпитава“, но които е принуден и да „чува“, да следи и в някаква степен да следва. Ще потърсим следите на активното четене, белязали тази сложно устроена диалогичност, но само в рамките на преходното за българския държавен социализъм десетилетие на 60-те години.

Първото, което прави впечатление при аналитичното вглеждане в броевете между 1960 и 1970 година, е устойчивостта в структурирането на списанието. Съпоставката между брой 4 от 1961 година и брой 4 от 1968 година (съвсем произволно избрани) категорично демонстрира този факт. Седем години по-късно изданието е със съществено изменен редакторски екип³, но пък е запазило пространното си подзаглавие

³ Едва ли има издание, за което смяната на фигурата на главния редактор да не маркира началото на значими промени, в случая обаче смяната е с особена знаковост. На челна позиция в най-четеното женско списание е застанала съпругата на Станко Тодоров, бивш партизанин със задочна смъртна присъда, тогавашен вицепремиер (1959 – 1966), бъдещ министър-председател на НРБ и председател на Народното събрание. В разбунено тревожния край на 80-те Соня Бакиш е институция, в началото на 60-те обаче това е името на Съпругата. Вписването му не се отличава особено от цяла поредица авторски имена, изгъстрящи страниците на списанието ту с лирика и разкази, ту с очерци. Имена, конструирани в синтагмата „жената до... известния/значимия/овластения мъж“: Лиана Даскалова (Стоян Ц. Даскалов), Людмила Исаева (Младен Исаев), Росица Босева (Асен Босев), Мария Грубешлиева (Людмил Стоянов), Мария Радонова (генерал Хрис-

(„месечно обществено-политическо и културно-художествено списание“) не само като формулировка, а и като балансиращ принцип на вътрешната организация. Обемът е нараснал от 22 на 24 страници, но основните пропорции между публицистични материали, художествени текстове (лирика и проза), информации за домакинята и за модата, сатира и карикатури не са се променили. Дори съотношението между текстово и визуално (фотографии, илюстрации, репродукции и др.) е запазено, въпреки че броят от 1969 година е по-ярък, по-многоцветен и несъмнено по-атрактивен. Останала ярна на списанието, читателката от 1961 година би открила и в този брой любимите си рубрики и ако следи темите за професионалната реализация на жените, за взаимоотношенията между поколенията или за световното женско движение, няма да бъде разочарована. Текстовете за мода и ръкоделия, за рецепти и домакинстване, за възпитание и здраве, приоритетни за друг тип читателка, също са в обичайното си поле – от 14. страница до финала. Естествено, наред с тематичната устойчивост списанието разполага и с календарна. Ако септемврийският брой предлага любопитни рецепти за консервиране, декемврийският непременно ще коментира възможностите за празнично меню, а априлският ще е с акцент върху пролетната умора или пролетното чистене. Календарът на списанието – сезонен, празничен и делничен, следва повторителността, задавайки модел на сигурност и стабилност⁴.

Всъщност годишният ритъм на издаване е доста по-крехък от представата, която създават случайните подборки. Достатъчно е да проследим една цяла годишнина, за да се уверим, че съществува и „календарност“ от много по-висок ранг. Появата ѝ е в състояние напълно да сригне кръговата повторителност – годишнина от рождението на Ленин променя само конкретния брой, но навършването на „25 години от деветосептемврийското въстание“ предопределя тематичните доминанти

то Радонов) и т. н. Колко от тези женски имена са успели да изградят собствена творческа легитимност, е спорен въпрос, но с включването на Соня Бакиш изданието на/за жените наистина навлиза в сложни, нееднозначни отношения между власт, знание, слово и продукция на социална реалност. И тук несъмнено попадат сериозните битки на редакционния екип с овластените представители на ортодоксалната социалистическа идеология. Ще припомня само част от тях – майчинството и правото на отпуск, свързано с него; промени в Семейния кодекс; регламенти за условията на труд и др. (виж по-подробно: Динкова 2003; Шаркова 2011).

⁴ Смененият редакционен екип е наложил съществени промени по отношение на концептуалното произвеждане на символи и репрезентации, чрез които женското се оказва описано и предписано на четенето. Устойчивата структура на изданието осигурява шанса този тип изменения да се случат, без да предизвикват идеологически напрежения и без да носят риска от комуникативни срывове.

на цялата 1969 година. Преди това Осмият конгрес на БКП е сменил озвучеността на няколко книжки и ги е превърнал в единно лозунгово послание: Младен Исаев манифестира тържествено силата на вярата си със стихотворението *Комунисти*, В. Андреев добавя своето *Признание*, а откъс от мемоара *В името на народа* на партизанката М. Гръбчева, публикуван под напълно „разбулената алюзия“ на заглавието *Твърда като стоманата*, прилага към лиричното мъжко споделяне прозаичната сила на женската памет (1962/9/10 – 11)⁵. Дали всички те заедно все пак успяват да премодулират очакванията на женското четене?

В *Нови задочни репортажи* на Г. Марков откриваме интересен пажаж, който би могъл да ни ориентира по отношение на рефлексите на читателското поведение от периода:

От много години насам литературните списания в България спазват стриктно едно правило: уводните страници и приблизително първата част на списанието принадлежи на „представителни“ имена и произведения. Това са страници, залети с пошло-помпозен тон, произведен от народни или заслужили деятели на културата, висши представители на партийното литературно чиновничество, които трудолюбиво съчетават амбициите си за пожизнена слава и посмъртно безсмъртие. [...] Ала във втората половина на списанията, така да се каже, в задния двор, е мястото за „непредставителни“ имена и произведения. Там често се появяват неща, които редакцията е приела с големи пазарлъци, след дълги поправки, с явни компромиси, вероятно доста осакатени – било от редактора, било от самия автор. [...] С това партийно разделение на обема истинският читател, любител на българска литература, е значително улеснен, защото започва да чете списанието отзад напред, без изобщо някога да стигне до първите страници.

(Марков 1991)

Описаната от писателя и журналиста Г. Марков комуникативна ситуация е твърде любопитна и макар че прякото ѝ пренасяне върху функционалния модел на едно женско списание може да изглежда методологически неприемливо, в два от аспектите си тя безспорно предлага добър начален ориентир.

Доминантата на идеологическото в структурирането на всяко от изданията на периодичния печат на социализма е предопределена и съответно ненарушима. Престижността на началната част, от друга страна, също е непоклатима – вероятно митологемно-библейското съвпадане на абсолютния потенциал с абсолютната власт („В началото бе...“) задава

⁵ Тук и при следващите цитирания от списание „Жената днес“ информацията в скоби изрежда последователно: годината/броя/страницата на цитата.

това ритуално отделяне на началото, което нито е изобретение на социдеологията, нито е характерно само за нейните издателски стратегии. Тъкмо то обаче преобразува автоматично всяко подреждане на съдържанието в недвусмислена скала на престижността и значимостта и отрежда на началната част статута на „запазено“ (празно) пространство. Решенията на конгреса, постановленията на правителството, юбилейни чествания, писмото (телеграмата, доклада, записката) на Първия... могат да бъдат публикувани само в това пространство – всяко отмятане назад е равносилно на деструктивен жест. Ако седмицата или месецът не са били особено щедри в поднасянето на подобен тип информация, пространството се запълва с материали, аранжиращи витрината на успешния социален свят. За комуникативните задачи на списание „Жената днес“ това означава попълване с портрети на женското, вариращи множество различни социални роли, винаги отлично защитени и винаги положени в мащабния фон на модерния социалистически свят. Началото е територия на идеологически ценното и високо цененото. С отдалечаването от тази територия не нараства свободата – спада престижността.

Доколко тази издателска йерархия разчита на съвестен читател, който стриктно следва подредбата на редакцията? Възможно ли е редакционните екипи да са споделяли наивизма на представите за дисциплинирано, последователно четене? Непрестанното организиране на колективни форми на четене (разясняване и обсъждане на събрания на Отечествения фронт, в обедната почивка на заводската бригада, в часа на класния ръководител и т.н.) на същите тия материали, публикувани при това по първите страници на множество издания, недвусмислено сочи, че разказаното от Г. Марков за навизите на „истинския читател, любител на българска литература“, е споделяне на глас на обществена тайна. Редакторите прекрасно знаят доколко облечен е царят и нито за момент не се съмняват, че първите страници са предназначени по-скоро за „специализираното“ четене на цензори и идеолози. Началното пространство е пакет от символни жестове – едновременно успокоителни (охраняващи) и заплашителни (санкционни), във всички случаи обаче манифестиращи идеологическа лоялност. Да се отговаря през информацията, публикувана в него, на въпроса какво чете социалистическият човек, е равносилно на готовността да се реконструира „социалистическият начин на живот“ по партийните документи за успешно изградения, „зрелия“ социализъм. Равносилно е на готовността да се приеме, че десетилетия наред читателката на списание „Жената днес“ съвестно събира отделните броеве, съхранява (понякога дори подвързва!) съответното годишно течение на изданието заради шанса да прочете отново статията за „новия нефтопре-

работвателен завод“, обширния биографичен текст за Люба Ивошевич-Димитрова или патетичния портрет на поредната героична майка.

Колкото и старателно да се вглеждаме в структурата на списание „Жената днес“, ще трябва все пак ясно да отчетем, че тя не контролира ничие четене. Чрез нея едно редакционно предложение, сложно засрещащо регламентите на социалния свят и волята/визията за него на създаващия списанието екип, достига до четенето. То от своя страна може да се плъзне само по визуалното и да се задържи на последните страници на броя, които предлагат своеобразно „пиршество“ на гледането; може да предпочете практицизма на съветите за бита и ежедневието, на здравните консултации и педагогическите теми или да се съсредоточи удоволствено в публикуваните поетически текстове. „Филтърът“ на личната социална програма ще изтегли предпочитаните рубрики, теми, автори и ще преподреди или преосмисли редакционното предложение дори и когато процесът на четене е страст и е моделиран по алгоритъма „от кора до кора“.

Дифузната структура на „Жената днес“ сама по себе си е разчетена не на пасивното ѝ, послушно следване, а на стабилната повторителност на „търсещата“, избирателна нагласа. Успешното пазарно просъществуване на списание „Жената днес“ през целия период на държавния социализъм се дължи на тъкмо този негласен пакт на взаимно доверие между устойчив набор на предлагане и вечно завръщащо се очакване. Успешното политическо битие на списанието⁶ се крепи на друг, не толкова ефективен принцип. Откриваме го, експлицитно заявен, в разказ, описващ работния процес по издаването на списанието – *Пътят на един брой*. Текстът е редакционен и въпреки демонстрираната стилистика на обективно, фактично описание всъщност неспирно кокетира с читателското любопитство и с представите за непроницаеми „професионални тайни“. Доброто самочувствие е отприщило самодоволната бърливост на редакторите и това ни дава шанс да видим както устойчивото движение около константен тематичен кръг (цитат А), така и механизма за удобна политическа вписаност (цитат Б).

Цитат А:

За да се съберат материалите на 22 страници, трябва да бъдем пестеливи до скъперничество, да изберем от необходимото най-необходимото. А колко са въпросите, които трябва да се отразят в списанието!

Заслужава да се пише за тази бригада за социалистическия труд... подвигът на тази жена не може да се отmine... трябва да порицаем постъпката, която не

⁶ Поздравителната телеграма на Тодор Живков във връзка с юбилея на изданието, съдържаща всъщност множество политически нападки, е като че ли единственият епизод на конфликтност, който носталгичният разказ за дръзкото женско списание може да предложи. Вж. Динкова 2003.

съответства на новия морал... длъжни сме да бичуваме еснафството... читателките искат да знаят как живеят жените в другите страни... женско списание сме в края на краищата, не може без мода, домакински съвети и козметика... Ние имаме млади читателки – трябва да поместваме повече материали за тях...

И колко още! (1965/5/15)⁷

Цитат Б:

Възможно ли е наистина да се задоволи изведнъж голямата любознателност на нашите читателки, които се интересуват от политика и литература, от любовта и от възпитанието на децата, от наука и спорт и с една дума – от всичко! Затова нека не ни се сърдят, когато не намират всичко, което ги интересува в един брой, когато им се струва, че малко пишем по някои въпроси (1965/5/15).

Любознателността на читателките наистина е поразяваща! Описаният натиск на заинтересованото търсене изглежда колосален и неудържим: и политика, и литература, и любов, и наука, и спорт, и мода... Ето защо молбата за прошка на несправящия се редакционен екип (нека не ни се сърдят!) зазвучава почти искрено. „Жената труженичка, общественичка и майка“, провъзгласена за обществен образец, за новата еманципирана жена, не може да не се интересува от всичко това; списанието от своя страна е длъжно да построи текстовото си поле максимално съответстващо на нейния кръгзор. То ловко сглобява от репертоарите на индивидуалните четения богатия, пълноценен и цялостен текст на модерното женско четиво. Параметрите му изглеждат тоталистски, непостижими за което и да било списание просто защото няма измерения, които да са назовани като „неженски“. Табуирано е не друго, а самото лимитиране на територии на *само, единствено, чисто женско*.⁸

И така, свет, тематично и структурно константен ли е текстът на списание „Жената днес“ (днешното усещане), или напротив – тоталистски всеобхватен, разнообразен, динамичен (редакторската претенция)? Описвайки пътя на един брой, редакторите доста точно назовават темите, сред които избират, но самите принципи на подбор поставят някак отвъд собствената си компетентност. Определящи се оказват обемът

⁷ И при двата цитата е съхранена оригиналната пунктуация.

⁸ По една фройдишки случила се логика на неслучайното списанието започва да се чувства като специфично женско едва когато почти извинително навлиза в дебрите на домакинските съвети, на модата и козметиката – „женско списание сме в края на краищата“. Всъщност майчинството е основната „разрешена“ чисто женска тематична линия и настойчивото ѝ присъствие в репертоара на списанието е резултат не само на сляпо следване на официалната демографска политика. То е своеобразен ключ към множество други теми, чието разгръщане става възможно само чрез асоциативното им „привързване“ към престижа ѝ: работно време, болнични, кариерно израстване и т.н.

(само 22 страници), неукротимата потребителска любознателност (читателките искат да знаят...) и безлично формулираната външна воля: *заслужава си, трябва да, не можем да не...* Доминантата на идеологическото едновременно разпъва женския текст до целостта на битието (и наука, и спорт, и мода...) и го свива, полага го в изключително тесни, оттук и неизбежно вътрешно повторителни семантични матрици.

Ако се вгледаме внимателно в една конкретна тема, например *Животът на жените по света*, с изненада ще открием, че въпреки високостепенното ѝ присъствие и богатото жанрово разнообразие на материалите по нея тя всъщност е крайно бедно представена и е съвсем периферна за списанието. Разгръщането ѝ се свежда до три ясно очертани и високо повторителни подварианта:

1. информации за световното женско движение: конгреси, събрания и срещи, международни изяви на Комитета на българските жени;
2. очерци, репортажи, интервюта, разкази, отразяващи професионалните успехи на жените в социалистическите държави;
3. статии, информации, фейлетони за ужасния начин на живот на жените извън соцлагера.

Читателката на „Жената днес“ знае за социално ощетените италианки, които получават по-ниски пенсии от мъжете си (1965/8/9)⁹; чела е потресавания разказ *Анголската сватба* на Херберт Л. Шор, пресъздаващ показното убийство на младо африканско момиче (1965/8/8 – 9); не може да не се е възхитила от Ана Ривикова от Длхе Поле (1968/2/18; 22); съпреживяла е патоса на Световния конгрес на жените в Хелзинки (1969/9/5)¹⁰; със сигурност си е позволила лукса да съчувства на Рита Орфелс, „най-нешащната жена в света“, пазителка на секретния архив на САЩ и всъщност негова жертва (1965/11/7). Без да е напускала периметрите на родното и при цялата ограниченост на шансовете да пътува, ревностната любителка на „Жената днес“ е научила пределно много за живота на жените „От цял свят“¹¹, научила е и е съпреживяла

⁹ Българките всъщност също получават значително по-ниски пенсии в сравнение с мъжете. Въпреки че разполагат с несъмнено сериозната, законодателно решена придобивка – равно заплащане за равно положен труд, социалистическите жени поне в среднестатистическите измерения никога не успяват да постигнат онази кариерна реализация, която да им осигури по-високите нива на трудово възнаграждение. Специфично „женските“ професии освен това са съсредоточени в сфери като леката промишленост, образованието, селското стопанство и др., в които трудът поначало не е високо заплатен. Естествено, това предрешава и значително по-ниските нива на пенсиите на жените от тези на мъжете.

¹⁰ „През дните на конгреса незрим, но винаги присъстващ бе главният обвиняем – престъпният империализъм“.

¹¹ Заглавие на една от устойчивите рубрики на списанието.

разнообразна информация и... е затвърдила вярата си в догмата за успешния, прекрасен нов свят, в който живее.

Стига, разбира се, доверчиво да чете и следи тъкмо тази тематична вариация на списанието. Защото множественото число в редакционната бърливост в информацията за пътя на отделния брой е чист евфемизъм. Желанията на читателките – на онези, които следят статии като *Жената в творчеството на нашите художници*, или на другите, които са в състояние да разчетат хиксовете и кръгчетата в схемите за бродерия, – съвсем не са определящи. Не и при полагането на тематичните граници и валидизирането на структурна йерархия. Там те са заплашителни, дори деструктивни, защото лесно биха разпаднали големия текст на женското четиво на удивително несъразмерни парчета, биха го окастрили до пълната му идеологическа обезобразеност. Когато се извинява на читателките си (сега вече наистина на множеството реални жени), редакцията напълно съзнава, че „егоизмът“ на личното четене е отвъд контрола ѝ, но пък и самият той не притежава никакъв контрол, никаква властеност върху структурата на общия текст.

Показателен за тази комуникативна игра на представителност е прецедентът на едно спонтанно избликнало читателско недоволство. В шестия брой на 1968 година в самия край на рубриката „Писма на читателите“ е поместено кратичкото писмо на В. Костова от Шабла:

Обичам списание „Жената днес“ и винаги с нетърпение чакам да пристигне новият брой. Но в последните години то ме разочарова. Защо се публикуват толкова много разкази, очерци и исторически случки, а много малко се дават материали, които интересуват жената? Аз чета стари списания за жената от 1934, 1935 година. В тях има толкова хубави неща. А сега – нищо интересно!

Интересува ме какво мислят по този въпрос другите читателки (1968/6/18).

Ситуацията е деликатна и редакционният екип поне на пръв поглед действа максимално коректно. Намесата му е сведена до озаглавяване на публикувания текст (*Интересно ли е списанието?*) и до тавтологичното, приключващо подканяне на всички читатели да отговорят на въпроса *„Наистина ли в сп. „Жената днес“ няма нищо интересно?“*. Четири месеца по-късно една цяла страница (1968/10/19) е отделена на отприщилата се лавина от читателски реакции. Публикувани са откъси от осем писма на почитатели на списанието, чиято реакция неизменно тръгва от гневното недоволство от вкусовете и читателските предпочитания на злощастната шабленка („не сме съгласни“, „не е права...“, „нека не забравя...“ „не можам да се въздържа“) и преминава в прост-

ранни обяснения на влюбеност в списанието („не мога без списанието“). В пламенната защита на списанието не липсват и сериозни, логически поднесени аргументи:

... една съвременна жена не може да се интересува само от мода и домакинство; ...колко скучно би било едно списание, изписано само от рецепти, домакински съвети и модели...; ...Нека не се затваряме отново в семейните рамки. И аз съм препрочитала стари списания. Струват ми се съзливо-сентиментални, с дребни проблеми. Не мисля, че е въпрос за личен вкус само...; ...списанието отговаря на предназначението си – месечно обществено-политическо и културно-художествено...; ...Бях студентка, сега вече съм и съпруга, но мой незаменим съветник си остана списание „Жената днес“; ...Именно с разнообразието си списанието става интересно...; изцяло споделям идеята на списанието да води разговор за съдбата на българската жена... (1968/10/19).

Напълно последователно в стратегията си на общуване с аудиторията списанието огласява и мнението на мъжете читатели, като показателно избира стилистиката и звученето на текста на Т. Ив. Костов:

Не е права именачката ми Костова, че в старите списания имало толкова хубави неща, а сега – нищо интересно. Списанието е напълно издържано в основата си – да третира всеотрасно женския въпрос във връзка с всички прояви на съвременния живот при равните условия за мъже и жени (1968/10/19).

След подборката от цитати е включен подробен списък с пълните данни (трите имена и точен адрес) на читателите, подкрепили списанието. Понякога това са цели групи от жени, отговорили „колективно“, друг път липсват всякакви смислени данни, но самата „визитка“ („абитуриентка от Шумен“) звучи подкупващо достоверно. Списъкът е неподправено автентичен, а топонимията в него буквално попълва географската карта на България: Русе, Балван, Плевен, Провадия, София, Караманово...

Последната четвърт от страницата е отделена за читателките, които „застъпват мнението на др. Костова“. Спазена е същата последователност: публикуване на откъси от писмата (четири цитата) и включване на поименен списък (около пет пъти по-кратък от предходния) на авторките. И в този ареал има доста гняв, макар и анонимно изразен: „Срамуваме се от това толкова лошо и безинтересно списание“ – ни заявяват шест читателки от Димитровград, чиито подписи не се четат“. Очевидно в този лагер не се е намерил нито един мъжки глас в подкрепа, а аргументите на останалите упорито повтарят вече казаното от Костова:

Би трябвало да се пишат повече материали за жената, а не да ги търсим в разни стари списания... Ние можем да си купим книги с разкази. Трябва да се дават повече модели за плетива, бродерия и мода. ... Жените се абонираме за списанието не да четем разкази, а да си имаме моделчета вкъщи било то за възглавници, карета с българска бродерия, за плетива. ...Прегледайте старите списания, да видите какво се казва женско списание... (1968/10/19).

Позициите на двете страни са не просто коректно огласени, те са аранжирани в сценографията на ефектен директен сблъсък и предоставени за „обективно“ журиране от целостта на аудиторията. Двубоят е очевидно неравностоен. Читателките на началните страници на списанието притежават значимо количествено надмощие, въоръжени са с изрядната стилистика на модерния свят, устремени са към бъдещето и към отворените възможности за социална реализация. Читателките на „домакинските рубрики“ нямат друго освен миналото на старите списания. В стилистиката на двубоя старателно пропуснато от всички, но всъщност доста ясно звучащо (и за читателите, и за редакцията) е определението, което това минало имплицитно съдържа – то е *буржоазно*, женските му списания също са *буржоазни*. Идеологическото клеймо, което това определение поставя, е напълно достатъчно само по себе си, за да предреша който и да е развихрен на сцената на социалистическата култура двубой. За жените, подкрепили любимото си списание, то има и други измерения и носи допълнителни заплашителни конотации. За тях „буржоазното минало“ е моделът на еснафско, подчинено, дори робско битие, ограничено в пространството на дома и в съзливо-сентименталните любовни романи („Нека не се затваряме отново в семейните рамки!“). За тези жени опитът да им бъде отнето (прекроено) списанието, е равносилен на опита да бъдат заличени като реални, действени фигури на настоящето.

Политически коректна, илюзията, че структурата на списанието фотографски сменя потребностите на модерното женско четене, не би могла да удържа прекалено дълго видимост без доброжелателното съучастие тъкмо на индивидуалните прочити. Престижният образ на четящата жена, притежаваща изключително широк диапазон на интереси, е не само шумно рекламиран, но и подкрепян от цялостно развита държавна стратегия (образователен модел, ценова политика на книжния пазар, библиотечна мрежа и т. н.). Този образ е желаната идентификационна матрица, а списанието безспорно му набавя „реалност“. То е огледалото на собственото ти (подозрително лесно постигнато) многостранно културно разгръщане на личност, поддържаща при това синхронно множество социални роли: професионалистка, майка, съпруга,

„общественичка“, домакия. Защото читателката на „Жената днес“ наистина би могла да си купи нова книга (ще видим колко настойчиво списанието ѝ препоръчва това); би могла да посети новата постановка на Народния или на Държавния сатиричен театър (гастролите им из страната са задължителни); би могла да участва и в поредната тревожна дискуссия за здравословното хранене на децата, предлагана от любимото радиопредаване... Но само списанието ще ѝ даде шанс да направи всичко това почти едновременно, с минимум усилия и най-вече под знака на модерната, еманципирана, успяла жена.

Йерархичната структура на списание „Жената днес“ не предлага на усърдното женско творене особено много модели, кройки, фигури, щампи. „Пестелива до скъперничество“, тя организира целия си текст около едно основно моделиране, изискващо цялата творческа енергия, целия фантазен потенциал на читателката. Чисто мъжкият фигуратив на Пигмалион се е пропукал, през него една свръхмодерна Галатея мечтае по самата себе си и списанието трябва да я насочи, да я приучи да държи правилно длетото на въображението си, за да успее да извае от грубия сив материал на социалистическото ежедневие оживялото великолепие на собствената си мечта. Жената текст и жената на делничното трябва да се срещнат в удоволствието на моментния автопортрет. Странно ли е тогава, че четенето на списанието се е превърнало в потребност, дори в масово преживявана празничност?

Колкото до изтиканите на последните страници „моделчета... за възглавници, карета с българска бродерия и плетива“, те съвсем не са без значение. Тъкмо заради тях в неизменната домашна библиотека (това поразително чудо на българската соцкултура) е отделено специално място за старателно събираните броеве на списание „Жената днес“.

ЛИТЕРАТУРА

Лулева 2003: Лулева, А. „Женският въпрос“ в социалистическа България – идеология, политика, реалност. [Luleva, A. „Zhenskiyat vapros“ v sotsialisticheska Balgaria – ideologiya, politika, realnost.] // *Социализмът: реалност и илюзии. Етнологични аспекти на всекидневната култура*. Р. Иванова (съст.). София: Етнографски институт, БАН, 2003, 155 – 175.

Марков 1991: Марков, Г. За религиозното откровение и... светското приспособление. Марков. [Markov, G. Za religioznoto otkrovenie i... svetskoto prisposoblenie.] // Г. Марков. *Когато часовниците са спрели. Нови задочни репортажи за България*. София: П. К. Яворов, 1991.

<<https://chitanka.info/text/24369-za-religioznoto-otkrovenie-i-svetskoto-prisposoble>> (2.11.2019).

Благоева 2003: Благоева, Евг. Образи на българката в епохата на социализма. [Blaogoeva, Evg. Obrazi na balgarkata v erohata na sotsializma.] // *Социализмът: реалност и илюзии. Етнологични аспекти на всекидневната култура*. Р. Иванова (съст.). София: Етнографски институт, БАН, 2003, 182 – 190.

Димова 2005: Димова, М. „Жената днес“ – 60 години суета. [Dimova, M. „Zhenata dnes“ – 60 godini sueta.] // *Сеза*, София: СЕГА АД, 22.10.2005. <<http://www.segabg.com/article.php?issueid=289§ionid=6&id=00004>> (2.11.2019).

Динкова 2003: Динкова, М. Страсти по великата женска революция. [Dinkova, M. Strasti po velikata zhenska revolyutsiya.] // *Везни. Списание за литература, изкуство, критика и философия*. София: ИК „Захарий Стоянов“, 2003, бр. 5, 23 – 37, и бр. 6, 31 – 62.

Стоичкова 2009: Стоичкова, Т. Жените в социалистическа България – образи и политика. [Stoichkova, T. Zhenite v sotsialisticheska Balgaria – obrazi i politika.] // *NOTABENE, електронно списание за философски и политически науки*. Благоевград: Център за изследвания и разпространение на политически и философски идеи при Философския факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, № 12, 2009. <<http://notabene-bg.org/read.php?id=124%C2%A0>> (2.11.2019)

Шаркова 2011: Шаркова, С. Социалистическата жена между публичното и частното (1967 – 1973) – визии, противоречия и политически действия през социализма в България. [Sharkova, S. Sotsialisticheskata zhena mezhdru publichnoto i chastnoto (1967 – 1973) – vizii, protivorechiya i politicheski deystviya prez sotsializma v Balgaria.] // *Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, Книга Социология*, том 103, София: СУ „Св. Климент Охридски“, 2011, 61 – 80.